

Ideeën en vertrouwen vangen

Dichten in detentie

Kunst en handicap, daarover gaat pArt. In dit artikel neemt Sieneke de Rooij, schrijfster en docente creatief schrijven u mee op een zijspoor van deze thematiek. Een beperking kan je ook worden opgelegd, bijvoorbeeld in de topsport en in de gevangenis. Langdurige vrijheidsbeperking heeft gevolgen op velerlei gebied, waaronder dat van de persoonlijke ontwikkeling. In gevangenissen zijn echter wel bibliotheken, en er wordt onderwijs gegeven. Trees Steeghs zocht de gelegenheid om creatief schrijven een plaats te geven in lessen aan gedetineerden.

Die ene kamer is zoveel groter doordat
de sfeer op die plek juist vol liefde is
gevuld

“Wist je dat er veel wordt gelezen in gevangenissen? En wat denk je dat er het meest gelezen wordt? Poëzie.” Trees Steeghs is oprichter en directeur van de Haagse stichting Huis van Gedichten. Als docent creatief schrijven en workshopleider werkt ze op verschillende plaatsen en met uiteenlopende groepen. Altijd is groeien in het schrijven van poëzie het doel, en soms is het daarnaast ook middel, bijvoorbeeld bij taalverwerving of teambuilding.

Steeghs kwam in contact met Manja ter Horst, de landelijk coördinator van de gevangenisbibliotheken. Zij kon daar terecht met haar oude wens om poëzie te schrijven met bewoners van Penitentiaire Inrichtingen (PI's). In het najaar van 2011 is ze met drie

bibliotheekmedewerkers een proefproject gestart met mannen in de PI Almere. Het experiment sloot aan bij het Terugkeer- en Resocialisatieproject (TRA) in de PI's en is samen met de docente Nederlands uitgevoerd.

“De bibliotheken, de afdeling Nederlandse taal en de afdeling Geestelijke Verzorging dragen het project. Er zijn leerdoelen en effecten geformuleerd die eigenlijk prima bij het resocialisatietraject bleken te passen. Zo konden we de combinatie maken. De directeur en adjunct stonden er voor open, de bibliotheekmedewerker wilde het graag presenteren.”

Zelfvertrouwen

Wat behelst zo'n proef, en wie zou er in de gevangenis nou poëzie willen schrijven? Steeghs: “Meer mensen

dan je denkt. De bieb had een flyer gemaakt en de aanmeldingen barstten los: in een flits zaten twee groepen van vijftien mensen vol en was er een wachtlijst van vijf mensen.” De groepen zijn drie keer bijeen geweest. Niet altijd was iedereen aanwezig: de lessen waren op vrijdag, waardoor belijdende moslims er niet bij konden zijn. Maar de belangstelling was duidelijk groot genoeg.

Dat de docente Nederlands sommigen heeft aangemoedigd, speelde zeker mee. “Mensen met weinig zelfvertrouwen konden hier nu eens te horen krijgen: maar dit kun jij wél, dat zul je leuk vinden. Doe nou maar mee.” En de deelnemers haalden ook steun uit de aanwezigheid van hun vertrouwde docente. Steeghs: “Bij

laaggeletterden is het heel effectief om met gedichten te werken. Daarom kun je aansluiten bij Nederlands. Maar vergeet niet de zaak van zelfvertrouwen, eigenwaarde. Die haal je uit creativiteit.”

Vertrouwen

Natuurlijk is vertrouwen een van de belangrijkste zaken voor gedetineerden. “Een vreemde docente wordt niet zonder meer vertrouwd”, vertelt Steeghs. “In het begin gebruikten ze nogal wat schuilnamen, en waar schuwde een voortrekker in de groep om niet teveel prijs te geven. Wie weet wat ze ermee gaan doen, was zijn insteek. Maar aan het eind van de cursus kwamen de echte namen los en zag ik zelfs schrik dat het alweer afgelopen was.”

Het vertrouwen werd langzaam opgebouwd. Eerst gewoon maar eens bestaande gedichten lezen en voorlezen. Niet meteen een eigen product hoeven tonen. Daarna de eerste eigen teksten maken, via het systeem van ‘verzamelen, nog niet gaan schrijven,

eerst aantekeningen maken.’ En als er dan één persoon die eigen tekst durft voor te lezen, volgen er meer.

De lessen waren opgebouwd rond het thema ‘Verleden, heden en toekomst’. De eerste les schreven de cursisten bij foto’s. Trees Steeghs mocht daarvoor foto’s van stadsscènes en bloemstillevens van Margriet Westervaarder gebruiken. “De cursisten maken een keus en volgen een geleide associatie. Ze schrijven mee met vragen als: Wat zie je wel, wat zie je niet? Wat speelt zich buiten de foto af? Wat zou je voor spiksplinternieuws kunnen toevoegen? En: wat zou je een kind van zeven hierover vertellen?”

Na dit verzamelen, onderstrepen van geschreven stukken en bijeenplaatsen ontstaat vaak al de eerste vorm van een gedicht. Een gedicht dat nog nergens op hoeft te lijken, dat niet hoeft te rijmen. “Hoe weten we nu wat een gedicht is, waar zien we dat aan?”, is de volgende vraag. Met voorbeelden van bestaande poëzie wordt veel duidelijk. “Het vrije vers,

**Die ene boom is zoveel groter doordat de wortels op die plek
daar in de juiste grond, gezond voedsel en goede verlichting heeft.
Een heldere zonnige kracht die net lekker op de huid voelt, met een
lekker briesje, mooi open veld met groen gras, kleurrijke bloemen en
het heldere stromende water. En het is een Knippboom. Hij is groot,
groen, en gezellig. En bij die wortelstammen liggen Knippvruchten.
Hartstikke normaal van buiten, zeer speciaal van binnen.**

Straatstillevens van
Margriet Westervaarder

Hou je van het leven. Leven zonder leven.
Rijk maar zonder geluk. Als een gebroken spiegel.
Hoe ga je het verwerken. Met veel ups en downs.
Haal wat er in zit met warme kleuren.

Hoe ga je het veroveren.
Met splinters die je moet verwerken.

dat is heel bevrijdend. Geen rijm-
dwang nodig. Mogen schrijven zoals
je wilt. Het vrije vers is door zijn vrij-
heid juist heel geschikt voor begin-
nende dichters." En in een π krijgt
de term natuurlijk extra diepte.

Vergeten kinderdromen

In de tweede les bedachten de schrij-
vers naar aanleiding van dichtregels
drie kamers: de kamer van het verle-
den, het heden en van de toekomst.
"Ga je die beschrijven, dan beschrijf
je het interieur", licht Steeghs toe.
"Wat is er te zien, wat valt op?" De
kamer van de toekomst kan naar een
wens of droom voor de toekomst lei-
den. "Dan staat er ineens een kinder-
bedje in een hoek. Voor ieder mens
is het zingevend om zo'n droombeeld
te koesteren, zeker voor mensen in
beperkende omstandigheden."

In de derde les kwam die kamer
vanzelf terug; er ontstonden bogen
van verleden naar toekomst. De cur-
sisten maakten nu een beeldgedicht
en een slotgedicht waarin elementen
uit de drie lessen terugkomen. Dat
gebeurde via associaties als: neem
een gevoel, kies daarbij een kleur,
een landschap en een dier; wat raap
je op van de grond? Door daarmee
een collage van woorden te schrijven,
ontstaat het begin van een gedicht.

Trees Steeghs: "De thematiek van
verleden, heden en toekomst wordt
vaak gebruikt bij mensen in de pro-
blemen, bijvoorbeeld in re-integra-
tietrajecten, als mensen tijdelijk laag
op de maatschappelijk ladder staan.
Zo kun je een toekomstvisie aan
bijna vergeten kinderdromen verbind-
den, dat geeft kracht en een positief

beeld van jezelf om mee te nemen.
Het is altijd waardevol om nog een
droom te hebben, al is die niet direct
realiseerbaar. Er komt weer leven in
alle ellende."

De lessen bevatten ook oefeningen
om elkaar feedback te geven: wat valt
op als bijzonder, treffend? "Het was
zo goed om te zien dat de mannen
dit na twee lessen al van mij overna-
men en een enkele nieuweling kon-
den vertellen hoe je dat op de juiste
manier doet."

Kleine feedback

Uit de evaluatie bleek dat de cur-
sisten er veel aan hebben gehad.
Steeghs: "Dat had ik tussen de regels
door al vaak gehoord. 'Wat jammer
dat u hier een half jaar geleden niet
was, want toen had ik u zo hard no-

Een bloeiend weiland
grazende schapen en geiten
een heldere hemel
Een schapenherder
die zijn kudde laat
grazen, en een oog in
het zeil houdt
Schitterend, maar waar
blijft de zon

Babykamer

Er ligt speelgoed op de grond
Pamper op tafel een lege papfles
De heerlijke rustgevende geur van
babypoeder
En m'n eigen kind,
dat mij het gevoel geeft dat ik leef

dig' is me eens gezegd. Of er werd me een tekst getoond die op cel geschreven was en kon ik iemand gericht aanmoedigen om door te gaan met schrijven. Ik gaf vaak 'kleine feedback' op deze grote tekenen van vertrouwen."

Een slotpresentatie van een schrijfproject is altijd belangrijk. Deze bevestigt de waarde van de inspanning, maakt het werk rond en af. "Ik moedig een vorm van publicatie aan. Er is natuurlijk niet altijd geld voor een luxe afwerking met passe-partouts en lijsten. In de *PI* heb ik enkele gedichten laten lamineren. Bewoners kregen elk een eigen exemplaar mee, bijvoorbeeld om op te hangen in de eigen cel. Het is goed als ze enige tijd getoond kunnen worden. De *PI* Almere heeft een zeefdrukkerij in huis voor zakelijk

drukwerk. In een vervoltraject zou het fantastisch zijn om daar mooie prints te laten maken."

Een schrijver voelt zich erkend als hij gelezen wordt. Zelfs als hij zijn beperking aan zichzelf te danken heeft. De kracht van schrijven zit in de persoonlijke ontwikkeling, zo belangrijk voor volwaardige deelname aan de maatschappij – voor iedereen.

Sieneke de Rooij is adviseur Schrijven bij Kunstfactor, sectorinstituut voor de amateurkunst

De namen van de dichters zijn om privacyredenen weggelaten. Het werk van Margriet Westervarder vindt u op www.margrietwestervarder.com

Trees Steeghs: "Bij laaggeletterden is het heel effectief om met gedichten te werken"

Foto: José van Kieft